

בין ט' לט"ו באב (א)

(בעקבות ספר האגדה לח"נ ביאליק וי"ח רבניצקי)
פרופ' אביגדור שנאן / האוניברסיטה העברית ובית אבי חי בירושלים

איכה רבה, ב: רבי היה דורש "בילע ה' ולא חמל" עשרין וארבע אפין, ור' יוחנן הוה דריש אשיתין אפין, לאו ר' יוחנן רבא מן דרבי, אלא רבי על שהיה סמוך לחרבן בית המקדש היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם וחוזר ובוכה ומתנחם ופוסק, ור' יוחנן על ידי שלא היה סמוך לחרבן בית המקדש היה דורש והולך ולא פוסק.

ספר האגדה – תוכן העניינים

חרבן בית ראשון

- א. חרבן הבית
- ב. תשעה באב
- ג. על חרבות ירושלים
- ד. סלוק שכינה
- ה. הקדוש ברוך הוא בוכה
- ו. אבל אבות
- ז. דמו של זכריה
- ח. יסורי הגולים
- ט. על נהרות בבל
- י. געגועים
- יא. נחמה

בין בית לבית

דניאל, יחזקאל, חנניה מישאל ועזריה,
עזרא, אנשי הכנסת הגדולה, מגילת אסתר

בית שני בבנינו ובעבודתו

בנין המקדש, אלכסנדר מוקדון, אם הבנים, חשמונאים, הורדוס, עבודת המקדש (ביכורים, יום הכיפורים, פסח, שמחת בית השאובה ועוד), עלייה לרגל, חכמתם של בני ירושלים

חרבן בית שני והארץ

- א. קדם החרבן
- ב. על מה חרבה הארץ?
- ג. רשעת אדרינוס
- ד. בני ציון היקרים
- ה. הקדוש ברוך הוא מתאבל
- ו. מנחם
- ז. אבל ציון
- ח. מיום שחרב בית המקדש
- ט. תנחומים

[1] בבלי ברכות ג ע"א:

אמר ר' יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחרבה אחת מחרבות ירושלים להתפלל. בא אליהו, זכור לטוב, ושמר לי על הפתח עד שסימתי תפילתי. לאחר שסימתי תפילתי. אמר לי: שלום עליך, רבי! אמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי!

אמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחרבה זו? אמרתי לו: להתפלל. אמר לי: הנה לך להתפלל בדרך. אמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים. --- אמר לי: בני, מה קול שמעת בחרבה זו? אמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת:

אוי, שהחרבתי את ביתי,
ושרפתי את היכלי,
והגליתי את בני –
לבין האמות!

אמר לי: בני, חייד וחי ראשך! לא שעה זו בלבד אומרת כך. אלא בכל יום ויום שלוש פעמים אומרת כך; ולא עוד, אלא בכל שעה שישאל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים "אמן יהא שמה רבא מברך", הקדוש ברוך הוא, כביכול, מנענע ראשו ואומר:

אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך!
מה לו לאב שהגלה את בניו!
ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם!

[וא] נוסח הדפוס של הבללי: <...> מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך - מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האמות. <...> אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים יהא שמה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

אוי, שהחרבתי את ביתי,
ושרפתי את היכלי,
והגליתים
לבין האמות!
אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי
ושרפתי את היכלי
והגליתים
לבין האמות!

"אמן יהא שמה רבא מברך", הקדוש ברוך הוא, כביכול, מנענע ראשו ואומר
יהא שמה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר

[2] דברי הימים ב פרק כד:

(יז) ואחר מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם: (יח) ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם ויעבדו את האשרים ואת העצבים ויהי קצף על יהודה וירושלם באשמתם זאת: (יט) וישלח בהם נבאים להשיבם אל ה' ויעידו בם ולא האזינו: (כ) ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הנהן ויעמד מעל לעם ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם עברים את מצות ה' ולא תצליחו כי עזבתם את ה' ויעזב אתכם: (כא) ויקשרו עליו וירגמהו אבן במצות המלך בחצר בית ה': (כב) ולא זכר יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את בנו וכמותו אמר ירא ה' וידרש:

[א2] בבלי גיטין נז ע"ב / סנהדרין צו ע"ב:

אמר ר' יהושע בן קרחה: סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים: בבקעה זו הרג נביון ראדון רב טבחים מאתים ואחת עשרה רבוא ובירושלים הרג תשעים

וְאַרְבַּע רְבוּאָה עַל אֲבֹן אַחַת. עַד שֶׁהִלָּךְ דָּמָם וְנָגַע בְּדָמוֹ שֶׁל זְכָרְיָה. מִצָּא אֶת דָּמוֹ שֶׁל זְכָרְיָה שֶׁהוּא רוֹתַח וְעוֹלָה. אָמַר לָהֶם: מָה זֶה? אָמְרוּ לוֹ: דָּם זְבַחִים שֶׁנִּשְׁפָּךְ. אָמַר לָהֶם: הִבִּיאוּ דָם זְבַחִים וְאַבְדֵק, הִבִּיאוּ וְלֹא נִמְצְאוּ דוֹמִים זֶה לָזֶה. אָמַר לָהֶם נְבוּזַרְאֲדָן: אִם תֹּאמְרוּ לִי – מוּטָב, וְאִם לֹא – אֶסְרֶק אֶת בְּשָׂרְכֶם בְּמִסְרָקוֹת שֶׁל בְּרֹזֶל. אָמְרוּ לוֹ: מָה נֹאמַר לָךְ? כִּהֵן וְנִבְיָא הִיא בִּינֵינוּ וְהִיא מוֹכִיחַנוּ עַל עֲבֻרוֹת שֶׁבִּיַדֵּינוּ, עֲמַדְנוּ עִלְיוֹ וְהִרְגִנוּהוּ, וְזֶה כִּמְהָ שָׁנִים שֶׁאֵין דָּמוֹ נָח! אָמַר לָהֶם: אֲנִי אֶפְיִסְנוּ. הִבִּיאוּ סִנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה וְסִנְהֶדְרֵי קִטְנָה וְהִרְגֵם עַל הַדָּם – וְלֹא נָח; פְּרָחֵי כְּהֵנָה – וְלֹא נָח; בַּחֲוָרִים וּבִתְלוֹת – וְלֹא נָח; תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּם – וְלֹא נָח. עַד שֶׁהִרְגוּ עִלְיוֹ תִשְׁעִים וָאַרְבַּע רְבוּאָה. קָרַב נְבוּזַרְאֲדָן אֶצְלוֹ וְאָמַר: זְכָרְיָה, זְכָרְיָה! טוֹבִים שֶׁבָּהֶם אֲבַדְתִּי, וְכִי נוֹחַ לָךְ שֶׁאַאֲבֵד אֶת כָּלָם? מִיָּד נָח. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִרְהַר נְבוּזַרְאֲדָן תְּשׁוּבָה בְּלִבוֹ. אָמַר: וּמָה אִם הֵם שֶׁלֹּא אֲבָדוּ אֶלָּא נִפְשׁ אַחַת כֶּךָ – אֲנִי שֶׁהִרְגִיתִי כָּל הַנְּפֻשׁוֹת הַלְלוּ עַל אַחַת כִּמְהָ וְכִמְהָ. בָּרַח וְשָׁלַח שְׂטֵר צְנֹאָה לְבֵיתוֹ וְנִתְגַּיֵר.

[2ב] המקור בתלמוד בארמית.

ספר האגדה: כִּהֵן וְנִבְיָא הִיא בִּינֵינוּ וְהִיא מוֹכִיחַנוּ עַל עֲבֻרוֹת שֶׁבִּיַדֵּינוּ, עֲמַדְנוּ עִלְיוֹ וְהִרְגִנוּהוּ, וְזֶה כִּמְהָ שָׁנִים שֶׁאֵין דָּמוֹ נָח!
מסכת גיטין: אמרי ליה: מאי נימא לך, נבייא הוה בן דהוה קא מוכח לן במילי דשמיא, קמינן עילויה וקטלינן ליה, והא כמה שנין דלא קא ניח דמיה.
מסכת סנהדרין: האי כהן ונביא הוא דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם, וקטלוהו.

[3] בבלי יומא לח ע"ב:

מַעֲשֵׂה בְּדוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף, שֶׁהִנִּיחוֹ אָבִיו בֶּן קָטָן לְאָמוֹ. בְּכָל יוֹם הֵיטָה אָמוֹ מוֹדְדָתוֹ בְּטַפְחִים וְנוֹתְנָת מִשְׁקָלוֹ זָהָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּכְשֶׁגָּבַר אוֹיֵב טַבְּחָתוֹ וְאֶכְלָתוֹ. וְעֵלְיָהּ קוֹנֵן יְרֵמְיָה: "אִם תֹּאכְלֶנָה נָשִׁים פְּרִיָם עַלְלֵי טַפְּחִים" (איכה ב, כ), מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמְרָת: "אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדַנִּי כִּהֵן וְנִבְיָא" (שם).

[3א] איכה פרק ב

(כ) רָאָה ה' וְהִבִּיטָה לְמִי עוֹלֵלָתָ כֹּה
אִם תֹּאכְלֶנָה נָשִׁים פְּרִיָם עַלְלֵי טַפְּחִים
אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדַנִּי כִּהֵן וְנִבְיָא:

[3ב]

מַעֲשֵׂה בְּדוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף, שֶׁהִנִּיחוֹ אָבִיו בֶּן קָטָן לְאָמוֹ.
בְּכָל יוֹם הֵיטָה אָמוֹ מוֹדְדָתוֹ בְּטַפְּחִים ... וּכְשֶׁגָּבַר אוֹיֵב טַבְּחָתוֹ וְאֶכְלָתוֹ.
וְעֵלְיָהּ קוֹנֵן יְרֵמְיָה: "אִם תֹּאכְלֶנָה נָשִׁים פְּרִיָם עַלְלֵי טַפְּחִים" (איכה ב, כ)
וְנוֹתְנָת מִשְׁקָלוֹ זָהָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ,
מְשִׁיבָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמְרָת: "אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדַנִּי כִּהֵן וְנִבְיָא" (שם).

[4] בבלי יומא ט ע"א:

מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן, שֶׁעֲמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים וְלֹא שִׁמְשׁוּ בוֹ אֶלָּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרִי כְּהֵנִים גְּדוֹלִים ... מִקְדָּשׁ שְׁנִי, שֶׁעֲמַד אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁמְשׁוּ בוֹ יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת כְּהֵנִים. צָא מֵהֶם אַרְבַּעִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמְשׁוּ שְׁמֵעוֹן הַצַּדִּיק וְשְׁמוֹנִים שָׁנָה שֶׁשִּׁמְשׁוּ יוֹחָנָן כִּהֵן גְּדוֹל וְעֶשְׂרֵי שִׁמְשׁוּ יִשְׁמַעֵאל בֶּן פִּיֵּאבִי; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַחַת עֶשְׂרִי שִׁמְשׁוּ ר' אֶלְעָזָר בֶּן חֲרִסוּם – מִכָּאן וְאֵילָךְ צָא וְחָשַׁב, כָּל אֶחָד לֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. אָמַר ר' יוֹחָנָן בֶּן תוֹרַתָּא: וְכָל כֶּךָ לְמָה? – לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹקְחִים

אוֹתָהּ בְּדָמַיִם, שֶׁאָמַר ר' אֶסָּא: תִּרְקַב שֶׁל דִּינָרִים הַכְּנִיסָה לּוֹ מִרְתָּא בֵּת בֵּיתוֹס לִינְאֵי הַמֶּלֶךְ עַד שֶׁהֶעֱמִיד לִיהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלָא כְּהֵן גְּדוֹל.

420 – 40 – 80 – 10 = 290

[5] איכה רבה פרשה א:

מעשה במרתא בת בייתוס שקדשה יהושע בן גמלא ומינהו המלך להיות כהן גדול, וכינסה. פעם אחת אמרה אלך ואראה אותו היאך הוא קורא בתורה ביום הכיפורים, מה עשו לה הוציאו לה טפיטות מפתח ביתה עד פתח בית המקדש, כדי שלא יתייחפו רגליה, ואף על פי כן נתייחפו רגליה ... א"ר אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתי שקשרו שערותיה אחרי זנבות הסוסים והיו מריצין בה וקראתי עליה הפסוק הזה, "הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרוך" (דברים כח, ט).

[6] בבלי כתובות סו ע"ב - סז ע"א:

ומעשה בבתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים ארבע מאות זהובים לקפה של בשמים לבו ביום. אמרה להם: כך תפסקו לבנותיכם! וענו אחריה "אמן" ... אמר ר' אלעזר בר' צדוק: אראה בנחמה, אם לא ראיתי את בתו של נקדימון בן גוריון שהיתה מלקטת שערים מבין טלפי סוסים בעכו. קראתי עליה מקרא זה: "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתך" (שיר השירים א, ח) – אל תקרא "גדיתך" אלא "גויתך".

[7] בבלי גיטין נח ע"א:

מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא של נגר היה. פעם אחת נגרף רבו ללוות. אמר לו: שגר אשתך אצלי ואלונה. שגר אשתו אצלו, שהתה עמו שלושה ימים. קדם ובא אצלו. אמר לו: אשתי ששלחתי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות התעללו בה בדרך. אמר לו: ומה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי – גרשנה. אמר לו: כתבתה מרבה. אמר לו: אני אלוך ותן לה כתבתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשא. כן שהגיע זמנו ולא היה לו לפרע, אמר לו: בוא ועשה עמי בחובך. והיו הם יושבים ואוכלים ושותים – והוא היה עומד ומשקה להם. והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסותיהם – ועל אותה שעה נחתם גזר דין.

[8] המקור בתלמוד:

אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: "ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו" (מיכה ב, ב)? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה. פעם אחת הוצרך (רבו) ללוות, אמר לו: שגר אשתך אצלי ואלונה, שיגר אשתו אצלו, שהה עמה שלושה ימים. קדם ובא אצלו, אמר לו: אשתי ששיגרת לך היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי גרשה. אמר לו: כתובתה מרובה, אמר לו: אני אלוך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפרוע, אמר לו: בא ועשה עמי בחובך. והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן, ועל אותה שעה נחתם גזר דין. ואמרי לה: על שתי פתילות בנר אחד.

